

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

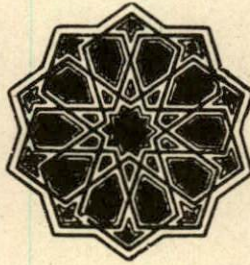

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN 975-482-326-X

ISSN 1301-0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Müslümanın Günlüğü - I</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Kültürlerarası Hafta ve V. Nürnberg Forumu</i>	61
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Munkız'ın Bilgileri Işığında Gazzalî ve Felsefe</i>	91
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK <i>Gregoryan Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu</i>	117
Doç. Dr. Nesimi YAZICI <i>Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler</i>	155
Doç. Dr. Mevlüt GÜNGÖR <i>Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman</i>	167
Doç. Dr. Hasan ONAT (Çev.) <i>İmâmet Risâlesi, Nasîruddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî</i>	179
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>İmâm-ı Rabbani ve Mektûbâtı</i>	193
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>İspanya Krallığı'nın XVI. Yüzyılda Endülüslü Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Politikası</i>	243
Doç. Dr. İrfan AYSAN <i>Câhız ve Emevi Tarihine Mutezîlî Bir Yaklaşım</i>	285
Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM <i>Emevilerin Fâtımîlere Karşı Bir İktidar Denemesi</i>	309
Doç. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU <i>F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Okul Öncesi ve Temel Eğitim Problemleri Üzerine</i>	321
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Olgu ve Değer Problemi</i>	355

Ar. Gör. Dr. Ömer ÖZSOY (Çev.) <i>İspanya Müslümanları Arasında Şuûbîlik</i>	403
Ar. Gör. Dr. İlhami GÜLER (Çev.) <i>Maturidiye Göre Akıl ve Dinî Tasdik</i>	425
Ar. Gör. Dr. Mehmet KATAR (Çev.) <i>Din Fenomenolojisi</i>	437
Ar. Gör. Dr. Sönmez KUTLU (Çev.) <i>Salim b. Zekvan'ın Sire Adlı Eserindeki Mürcie İle İlgili Kısımın Tercümesi ...</i>	467
Ar. Gör. Bayram AKDOĞAN <i>Hüccetü's-Sema Adlı Mûsikî Resâlesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in Mûsikî Anlayışı</i>	477
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>The Idea of Universalism And Its Reflections in The Islamic World</i>	507
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>Evrensellik Düşüncesi ve İslâm Dünyasındaki Yansımaları</i>	521
Ar. Gör. Mustafa AŞKAR (Çev.) <i>Mısır'da Süfî Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları</i>	535
Ar. Gör. M. Akif KOÇ <i>John Burton'un "Kur'an'da Gramer Hataları" "Adlı Makalesinin Tenkidi</i>	553
Ar. Gör. Seyfettin ERŞAHİN <i>Rusya'da Müslümanlar: Tatar Kavimlerinin Tarihçesi</i>	561

İMÂMET RİSÂLESİ¹
Nasîrüddin Muhammed b. Muhammed
b. el-Hasan et-Tûsî²

Çev. Prof. Dr. Hasan ONAT

Hamd, rahmeti geniş ve nimeti bol olan Allah'a mahsustur. Allah'ın salat ve selamı da ümmetin şefaatçisi olan gizlilikleri ortaya seren Hz. Muhammed'e, ismet ve hikmet sahibi âline olsun.

Zamanın biricik insanı ve akranlarının en faziletlisi olan yüce kardeş, kamil imam, dinin şerefi, İslâm'ın yıldızı, faziletliğin dayanağı, alimlerin övünç kaynağı olan Ali b. Nâmâverd(ki benim katımda saf kardeşlerden ahd ve vefa sahibi kimselerdendir)- Allah onun sevincini daim kılsın ve her türlü afetlerden korusun- benden Usûlü'd-Dîn'in üçüncüsü olan mutahhar imamların imametinin bilinmesi için veciz bir risale yazmamı istedi. Bu risale, işitilen ve nakledilen şeylerden yararlanılmaksızın, sadece düşüncenin gerektirdiği ve aklın uygun bulduğu esaslara göre olacaktır. Bu da aklın vereceği hükme ve yüce fitratına göre şekil alacaktır; ancak hem isabetli hem de hatalı olabilir. Yüce fitrat ise, hatadan korur ve doğruluğa ulaştırır. Bu konuda yeterli bilgim ve maharetim olmaması-

---

1. Tusî'nin bu küçük risalesi, Muhammed Takî Danişpîjûh tarafından 1335/1916'da Tahran'da yayınlanmış olup, naşirin Önsöz'ü birlikte 25 sahifedir. Farsça olarak kaleme alınmış bu önsözde, Tusî'nin diğer eserlerinden söz edildikten sonra, Risâle-i İmâmet tanıtılmaya çalışılmaktadır.

2. İmamiyye şiasının önde gelen alimlerinden Nasîrüddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tusî, 597/1200 yılında Horasan'ın Tûs şehrinde doğmuş, 672/1274'de Bağdad'a vefat etmiştir. İyi bir astronom, matematikçi, siyaset adamı ve mütekellim olarak şöhret yapmıştır. Onun günümüze kadar ulaşan veya ulaşmayan pekçok eseri arasından en önemlileri şunlardır: *Tecridü'l-Akâid* (Tahran trz.), *Kavâidü'l-Akâid* (Tahran 1305), *el-Fusûl*, *Hallü'l-Müşkilâti'l-İşârât* (Luknow 1293), *Talhîsu'l-Muhassal*, *Evsâfu'l-Eşrâf* (Tahran 1320), *Kitâbü'r-Reml* ve *Ahlâk-ı Nasırî* (Lahor 1265; Bombay 1267). Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Brockelmann, GAL, I, 508 v.d.; Strothman, "Tusî", İslam Ansiklopedisi, XII-II, 132-133; Muhammed Takî Danişpîjûh, *Risâle-i İmâmet*, (Önsöz), 1-12.

na, vakit darlığı, zihin dağınıklığı ve seferde olmam hasebiyle zihnim ile üzerinde düşünceğim hususlar arasına girebilecek engelleme rağmen, onu hoşnut etmek ve arzusunu yerine getirmek için (bu teklifi) kabul ettim. Konuyu elden geldiğince veciz ve sadece gerekli olanların söylenebileceği şekilde kısa tuttum. İtiraz ve cidal ehlinin yaptıkları gibi gereksiz soru ve cevaplarla uzatmadım. Şu anda konuya girmek üzere olduğum için fazla açıklamayı ileriye bıraktım. Kolaylaştıracak ve başarılı kılacak olan Allah'tır ve O, müminlerin dostudur.

I. BÖLÜM

Bilmek gerekir ki, her meselenin ilimde belli bir yeri vardır. Bu ise, ilmin bir cüzü olup belli yerinden ne öne alınabilir ne de geriye atılabilir. Üstelik her meselede, o meselenin dayandığı temeller incelendikten sonra, ona taalluk eden herşey açıklanır. Başlı başına meselelerden olan mebadîler veya yine incelenmesi gereken teferuatı ayrıca ele alınır. Araştıracının, ele aldığı meselenin dayandığı temel esasları olduğu gibi kabul etmesi gerekir; onlara itiraz etmez. Zira bu esasların reddedilmesi ve tenkidi ayrı bir konudur. Eğer bu prensipler hakkında şüpheye düşer veya vehme kapılırsa, külli kaideler gibi olan bu temel prensipleri iyice oturtana kadar, bunlara has konulara başvurur ve asıl üzerinde düşünmesi gerektiği konuyu geriye bırakır. Mesela; Allah'ın kudretini araştıran bir kimse, cisimlerin hudûsunu araştırmaz ve onlar hakkında konuşmaz. Çünkü bu mesele onun için zaten benimsenmiş ve kabul edilmiş bir meseledir. Keza her konu ve ilimde de, durum böyledir. Bizim konumuzu teşkil eden İmamet meselesine gelince; bu gerçek delillerin gerektirdiği, kurtuluşa ulaşmış fırkanın inandığı şekliyle Tevhîd, Adalet ve Nübüvvet'ten sonra gelir. O halde, şu hususlar mutlaka kabul edilmelidir: Alem hadistir, yaratıcısı Allah'tır. O, varlığı kendi zatından olandır. Ezelidir, Ebedidir. Her şeye kadirdir; her şeyi bilir; kendinden başkasına ihtiyacı yoktur. İyiliklerin işlenmesini murad eder, ma'siyeti hoş görmez ve vacipleri çiğnemez. Çirkin şeyleri yapmadığı gibi, murad da etmez. Kulları, menfaatleri için, güçleri nisbetinde mükellef tutar ve onların mükellef kılındıkları hususlarda kendilerine gerekli lütufları hazırlar ve engelleri kaldırır. Bütün bunlarda, Allah'ın insanlara iyilikten, nimetlerini bolca vermekten, onları en güzel şekilde olgunlaştırmaktan ve büyük sevaplara, en faziletli ve en güzel yolla ulaştırmaktan başka bir maksadı yoktur. Allah, Hz. Muhammed'i (Salat ve Selam ona ve âline olsun) hakk'ı ayakta tutucu, doğruyu söyleyici ma'sum bir resul olarak gönder-

miştir. Allah, bütün hata ve yanlışlıklardan uzak aziz kitabını ona indirmiştir. Bu kitap, hikmetli ve övgüye layık Allah katındadır. Hz. Muhammed'in şeriatı ile bütün şeriatler, sünneti ile de bütün sünnetler neshedilmiştir. Bu şeriat, bütün esaslarıyla birlikte kıyamete kadar bakidir. Kimin kalbinde bu esaslardan birisi hakkında herhangi bir şüphe olursa İmamet meselesine akıl erdiremez ve onu tartışamaz. Üstelik, bu konuda düşünmesi ve tartışması da fayda vermez. Öyleyse, bu böylece kabul edilmelidir. Bunlar, konuya girmeden önce açıklanmasını gerekli gördüğümüz hususlardır.

II. BÖLÜM

İmamet meselesi, şu beş mesele üzerine kurulmuş olup bunları şu sorularla ifade etmek mümkündür: "Var mı?", "Niçin?", "Ne?", "Nasıl?" ve "Kim?"

Birincisi: İmam Nedir? Bu sadece İmam kelimesinin örfi ve istilahî anlamlarının açıklanmasından ibarettir.

İkincisi: İmam var mıdır? Yani, imam daima mevcut mudur? Veya bazı zamanlarda mı vardır, yoksa yok mudur? Bu bölümde İmam var olmadan sorumluluğun mümkün veya imkansız olduğu konusu ele alınacaktır.

Üçüncüsü: Niçin imam vardır? Yani İmamın varlığı niçin vaciptir? Burada imam'ın mevcudiyetini gerektiren sebepler üzerinde durulacaktır.

Dördüncüsü: İmam Nasıldır (İmamın nitelikleri nedir)? Bu bölümde İmamın sahip olması gereken sıfatlardan bahsedilecektir.

Beşincisi: İmam kimdir? Bu bölümde, İslam şeriatına göre, İmam tayininden bahsedilecektir. Bu doğru bir sıralamadır. Ancak bazen, "Niçinlik" ve "Nasıllık" konusu, bazı bakımlardan, "Var olup-olmama" konusundan önce ele alınabilir. Çünkü, "Var olup-olmama", "Niçinlik" ve "Nasıllık" vasıtasıyla bilinir. Biz her meseleyi, kendi yerinde ele alacağız. Ve vadettiğimiz özlü anlatım şartına bağlı kalarak, sadece o meseleye uygun düşen hususlarla ilgileneceğiz.

Birinci Mesele:

İmam, dinî ve dünyevî hususlarda, yeryüzündeki umûmî riyasete esaleten sahip olan insandır. Bu tarif, bazı kitaplarda zikredi-

lenlerden daha mükemmeldir. Tarifin delille açıklanamayacağı bilinmelidir; çünkü tarifin kendisi başkalarını açıklayan bir delildir. Ona itiraz etmek ve onu reddetmek mümkün değildir. Çünkü tarifi yapanın, lafızları dilediği nesnelere karşılığında kullanması engellenemez. Ancak murad edilen manada kullandığı yerlerde, tenakuz ve muhalefetten uzak ve tutarlı olmak gerekir.

İkinci Mesele:

İddiamızı iki şekilde isbat edebiliriz:

Birinci Yol:

Tarif ettiğimiz imam, tayin edilip görevlendirildiğinde, mükelleflerin vacipleri yerine getirmelerini ve kötülükten vazgeçmelerini sağlar. Onların vacipleri ihlal etmelerine ve kötülükleri işlemelerine engel olur. Eğer bu, böyle olmazsa, durum tersine olur. Bu hüküm, her akıllı için tecrübe ile sabit ve reddedilemeyecek derecede zarurî olan hususlardandır. Mükellefleri taate yaklaştıran ve onları kötülüklerden uzaklaştıran her şey, ıstılahta lütuf diye isimlendirilir. Buradan şu netice çıkmaktadır: İmamın nasb ve tayin edilmesi, vacip olan tekliflerle ilgili bir lütuftur.

Zikredilen bu imamın durumuna gelince, onun, ya vacibi ihlal etmesi veya kötü fiil işlemesi caiz olur, ya da bunları yapması caiz olmaz. Eğer caiz olursa, lütuf, yani onları yapılması gerekli şeyleri yapmaya yaklaştırmacı olma veya kötülüklerden uzaklaştırmacı olma imkansız olurdu. Aksi takdirde dışında olduğu şeylere dahil olması gerekirdi; yani masiyet işlemesi caiz olmasından dolayı kendi nefesine muhtaç olanlardan, kendisine muhtaç olması sebebiyle de muhtaç olmayanlardan olurdu. Halbuki; kendisine muhtaç olunan başkasına muhtaç olmayandır. Bu konuda ileride daha fazla açıklamalarda bulunacağız. Birinci kısımdan olması imkansız olursa, ikinci kısımdan olması gerekli olur; o zaman, onun Allah'tan başkasının fiiliyle nasbı imkansızdır. Çünkü sırlara muttali' kılınmayan, hiçbir zaman sırlara muttali' olamaz. Buna göre ma'siyet işlemesi mümteni' olan birisi, vafedilen bir kişiyi başkasından ayırmaya kadirdir değildir. Nerde kaldı ki, imamı tayin etsin.

Böylece İmam'ın, ancak Allah tarafından nasb edileceği ortaya çıkmış oldu. Masum imamın tayinine gelince, bu husus adalet bağında sabit olduğu üzere açıktır; mükelleflerin fiilerindedir. Çünkü, onunla övünmek ve yerilmek, onlara racidir.

Meselenin adalet konusu açısından izahı şöyledir: Lütuf, iki kısma ayrılır. Birincisi, Allah'ın fiiliyle; ikincisi, Allah'tan başkasının fiili ile olur. Bunların her birisi de kendi arasında ikiye ayrılır: Birincisi, vaciplerde lütuf, ikincisi, menduplarda lütuf. Şöyle ki: vacip bir konuda Allah'ın yaptığı her lütfu yerine getirmekle bir kul sorumludur. Çünkü, hiç bir şekilde başka bir kul, kendi veya başkasının fiilleri neticesinde, Allah'ın üzerine vacip olan bir lütufla elde edilebilecek bir hususta, onun makamına geçemez. Aksi takdirde kendisine lütfedilen kimseye teklifte bulunmak anlamsız olur ki lütfun gayesi de bozulmuş olur. Konumuzu teşkil eden imamın nasbı meselesi de aynen böyledir.

Böylece, teklif devam ettiği sürece, imam nasbının Allah üzerine vacip olduğu ortaya çıkmıştır. Esasen bunlar adalet babında kabul edilen kesin hususlardır. Allah, üzerine vacip olanı ihlal etmez; böylece teklif baki olduğu müddetçe imam nasbedilmiş ve mevcut olmuş olur, ki istenen de budur.

Eğer denilirse ki, (1) Allah'ın veya başkasının fiilerinden onun (Allah) üzerine vacip kılmadıklarınız, niçin vacip olanların makamına kaim olamazsınız? Bu takdirde imamın nasbı vacip olmaz; (2) Bu nasb ne zaman vacip olur? Her türlü felaketten uzak bulunduğu zaman mı yoksa her halükarda mı? Birincisi müsellemdir; ikincisi ihtilaflıdır. Bunda bizim bilmediğimiz, gizli bir mefsetetin olması niçin caiz olmasın? Bu sebepten dolayı imamın nasbı Allah'a vacip olmayabilir; (3) Eğer masum imamın mevcudiyeti, (iyiliklere) yaklaşıtııcı olduğu için ve (kötülüklerden) uzaklaşıtııcı olduğu için vacip ise, bu takdirde onun bütün naiblerinin, köy ve nahiye reislerinin ve bütün hakimlerinin de masum olması gerekir; çünkü bu yakınlıştırma ve uzaklaştırma bakımından daha etkilidir. (4) Farzet ki, imam size nasbedilmiştir; fakat siz niçin tayin edilen imamın nasb ve tayin edilmesini, bir lütuf olarak kabul ediyorsunuz? Halbuki, tayin edilmediğinde lütuf hasıl olmaz. Böyle olunca, ancak lütufla tamamlanan nasb abes olurdu; dolayısıyla imamın tayini Allah'a vacip değildir.

Birinci suale cevap: Bedelin asıl yerine kaim olması, ancak aslın olmaması halinde tasavvur edilir. Meselenin başında şöyle diyoruz: Biz takrib (yaklaştırma) ve teb'idin (uzaklaştırma) imamın nasb edilmemesi, onun görevlendirilmemesi halinde gerekenin tersine olacağını zarurî olarak biliyoruz. Bundan dolayı imam yerine bedel olması imkansızdır.

İkinci suale cevap ise iki şekilde olur: Birincisi, mükelleflerin taate yaklaştırılması ve masiyetten uzaklaştırılması, Allah'ın teklifteki maksadına uygun ve gerçekleşmesi mümkün olan şeylerdendir. Aksi takdirde, onunla tenakuz teşkil edenlerden ve gerçekleşmesi imkansız olan bir şey olurdu. Eğer, Allah'ın teklifteki maksadına uygun ve gerçekleşmesi mümkün olan birşeyde mefsedet olsaydı, onun maksadının husulü de mefsedet olurdu. Bu ise adalet babında açıklandığı üzere batıldır; çünkü Allah kötü şeyleri istemez.

İkincisi; mefsedetın Allah'a dönücü olması imkansızdır. O, zâtı yönünden, Vacibü'l-Vücûd'dur ve hiçbirşeye muhtaç değildir. Herhangi bir menfaatin celbi veya zararın def'i onun için uygun olmaz. Eğer olsaydı, ondan başkasına dönmüş olurdu ki, onu, imam nasbının gerekliliği konusunda isbat etmiştik. İmam nasbında mükellefler için umumî bir maslahat vardır; eğer imam tayininin vacip olmasında, onlara dönen bir mefsedet olsaydı, onlar için maslahat olan, aynı zamanda, mefsedet de olurdu. Bu ise, çelişkidir.

Üçüncü soruya cevap olarak, biz, takrib ve teb'id'in ifade etmediğini değil, ettiği şeyi Allah'a gerekli kıldık. Bunun dışında birşey söylemiş değiliz. Bunun izahı şu şöyledir: Eğer mükellefin, Allah'ın ondan istediği ve istemediği şeye nisbeti müsavi ise, onu istediğine yaklaştırması ve istemediğinden uzaklaştırması Allah'a vacip olur. Neticede eşit kılınmış iki şeyden birinin, diğerine tercihi hasil olur ki, gerçekleşme ancak onunla (tercih) mümkün olur. Fakat istenen şey daha yakınsa tercih hasil olur. Vücûbun gerekçesi eşitlikdir ve tercihin gerçekleşmesine mani olan şey ortadan kalkarsa teb'id ve takrib Allah'a vacip olmaz.

Dördüncü soruya cevap: Temkin (İmamın iktidarı eline geçirmesi), Allah'ın fiillerinden değildir. Allah, başkasının yükümlü olduğu birşeyin çiğnenmesi sebebiyle, kendisine vacip olan bir şeyi ihlal etmez. Özellikle vacip bir başkasını ilgilendiriyor ve başka bir vacibe dayalı veya bağlı ise, Allah, kendisine vacip olan birşeyi, hiçbir şekilde ihlal etmez. Çünkü engelleri ortadan kaldırmak Allah (C.C.)'a vaciptir; Ve O, hiçbir zaman vacipleri çiğnemez. Özellikle başkasıyla ilgili olan veya başka bir vacibe bağlı olan vacip ise, Allah, o zaman, bu tür vacipleri hiç ihlal etmez. Çünkü, engelleri ortadan kaldırmak Allah'ın üzerine bir vaciptir. Allah, böyle bir vacibi yerine getirmekte, asla kusur etmez.

İkinci Yol:

Aşağıdakiler, her akıllının zarurî olarak bilmesi gereken şeylerdendir. Herhangi bir hakim, cemiyetle ilgili bir hükmün uygulanması kendisine bağlı ise, hükmün infazı toplum için bir maslahat, yerine getirilmemesi ise, bir mefsedettir. Hakim ancak onların maslahatlarının gerektirdiği şeyleri irade eder. Kendisi bizzat üstlenmediği zaman, söz konusu hükmü uygulayacak birini tayin etmemesi, kınanmasına sebep olur; bu sebepten, her nahiyeye valisi veya her idareci, herhangi bir engel yoksa, yerine kaim olacak bir halef bırakmadan oradan ayrılırsa, tenkid edilir ve azarlanır. Yüce Allah mutlak hakimdir; mükelleflerin hükümleri O'na bağlıdır. Üstelik onlar hakkındaki tasarruf da O'ndan başkasına ait değildir. Üstelik, emredici, yasaklayıcı, adil bir reisin, işlerinin yerine getirilmesi için tayin edilmesi, onlar açısından bir maslahattır. Allah, ancak, onların maslahatlarının gerektirdiği şeyleri ister. Bütün bu işleri kendisi yapmaz; ama bütün bunları idare edecek birini tayin etmemesi halinde kınanır. Yani İmamın nasbı, Allah'ın üzerine vaciptir. O vacibi ihlal etmez. Öyle ise, imam vardır ve nasb edilmiştir. Zaten istenen de budur.

Eğer bu konuda seçme hakkının onlara (mükellefler) verilmesi niçin caiz olmasın diye sorulursa, buna şöyle cevap veririz: Zarurî olarak biliyoruz ki, muhakkak her hakim, idare ettiklerini onlardan daha iyi bilir ve ancak onların maslahatlarını ister. Onların maslahatlarını yerine getirecek naibin seçilmesini onlara bırakması, kendisinin ayıplanmasına sebep olur. Nasbın, vacip olduğu bir konuda, seçimin caiz olması, o şeyin, gerçekleşmesini şüpheli kılar. Fakat seçme işini onlara bırakmadığı zaman, durum böyle olmaz.

Üçüncü Mesele:

Buraya kadar geçen bölümlerden anlaşıldı ki, vacipleri ihlal etmenin ve kötü fiillerin işlenmesinin mümkün olması, mükellefleri bundan men edecek, vacipleri ihlal edenleri ve kötü fiil işleyenleri engelleyecek ve onları iyi fiillere teşvik edecek bir imama ihtiyaç gösterir. Böylece; mükellefler taate yaklaşmış ve masiyetten uzaklaşmış olurlar. Bu, imamın varlığını, onu nasbetmenin Allah'a vacip olmasını ve bu makama gelmesini sağlamanın kullara vacip olmasını gerektiren sebeptir.

Dördüncü Mesele:

İmamın muttasıf olması gereken sıfatlar sekizdir:

Birincisi: İsmet. O, mükellefin günah işlemesini imkansız kılan bir sıfattır. Bu sıfat olmazsa, günahı kaçınmak mümkün olmaz. İmamın bu sıfatla vasıflanması iki bakımdan gereklidir. Birincisi; eğer imam ma'sum olmasaydı, ya kendi nefesine ya da başka bir imama muhtaç olurdu. Bu ise, devir ve teselsülü gerektirir. Her iki hal de muhaldir. Aslında imama olan ihtiyacın asıl sebebi budur.

Eğer denilirse ki, (1) Ma'sum, ya ma'siyet işlemeye muktedirdir, veya değildir. Eğer muktedir ise, ma'siyetin onun tarafından işlenmesi ya mümkündür veya mümkün değildir. eğer imkan dahilinde ise, o aslında imtiyaz olmaksızın diğer mükellefler gibidir. Eğer mümkün değilse, onun gerçekleşmesi imkansız olan şeyi yapabilecek güce sahip olması, güçlü olması demek değildir. Eğer muktedir değilse, o, icbar edilmiş olur; bu da onun için şeref değildir.

(2) Eğer mükelleflerden birinin ma'siyet işlemesine engel olmak caiz olsaydı, bunu Allah'ın yapması gerekirdi. Bu, O'nun hem kudretine hem de temkinine zarar vermez. Eğer insanların varlığının amacı, günah işlemeyen ve ceza görmeden onları mükafatlandırmaksa, bunu bütün mükellefler için yapmak vaciptir.

(3) Kur'ân ve Nebiye ihtiyacın son bulmaması ve teselsülün inkıta uğraması niçin caiz olmasın?

Birinci suale cevap: Muhakkak ma'sum, ma'siyet işlemeye muktedirdir. Fakat, günah işlemeye sevkeden bir amil bulunmadığı için, bu onun gücü yettiği herşeyi yapması demek değildir. Tıpkı Allah'tan kötü fiilin vukuunun imkansız olduğunun söylenmesi ve enbiyanın ismeti hakkında da söylenen şey gibidir. Zatının dışındaki bir şeyden dolayı, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeyi yapabilecek bir kudrete sahip olmakla kimse yadırganamaz. Esasen yadırganacak olan, zatından kaynaklanan bir sebepten dolayı, gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyi yapabilecek kudrete sahip olmaktır.

İkinci suale olan cevap: Biz, Allah'ın yalnız bir şahsı, kendi fiiliyle buna hak kazanmaksızın ma'sum kıldığını iddia etmiyoruz. Sadece şöyle diyoruz: İsmet anlamına gelen, özel lütuflara, kendi çabasıyla müstehak olan herkese Allah bu lütufları verir. Sonra da imamın, bu insanlardan birisi olması gerekir. Mükelleflerin tümü, sadece, kendi çabalarıyla bu özel lütuflara müstehak olsalardı, hepsi ma'sum olurdu. Böylece ismetin bulunmayışındaki eksikliğin Allah'a değil, onların kendilerine raci olduğu ortaya çıkmış oldu.

Üçüncü suale cevap: Ma'sum olmayanların, Nebi'ye veya Kurân'a bağlılığı, yalnız şu şekilde söz konusu olabilir. Eğer geçmişteki herhangi bir zamanda, Peygamber var olsaydı ve Kur'ân'ın, hata etmesi mümkün olan bir mükellefi imama ihtiyaçtan müstağni kılması caiz olsaydı, her işte ve her zaman öyle olması gerekirdi. Lazımın fasid olduğu, tarihî olarak sabittir. Buna bağlı olarak melzumun da fesadı ortadadır. (Yani Kur'ân'la Nebi'nin birlikte olması nasıl şart ise, Peygamber'den sonra da imamın varlığı şarttır).

İkincisi: imam nasbının Allah Teala'ya vacip olduğu ikinci bir yolla da sabit olunca, artık şöyle diyebiliriz: Biz zarurî olarak biliyoruz ki, eğer hakim, halkı için nasb edildiği takdirde, onların maslahatlarını ayakta tutamayacağını, onları idare edemeyeceğini ve tayin ediliş sebebi olan görevlerini yerine getiremeyeceğini bildiği bir kimseyi imam olarak nasb ederse, halk ondan önce nasbedilmiş birine muhtaç olur. O kişinin imam tayininden gayesi, tebaanın menfaatlerini gözetmek ve tayin sebebi olan görevlerini yerine getirmek olduğundan, bunları yerine getiremeyen birini tayin ettiği için akıl sahipleri onun bu hükmünü çirkin görerek ondan nefret ederler. Ma'sum olmayan birinin, Allah tarafından nasbı da bu hükme dahildir. Böylece, Allah'ın ma'sum olmayan bir kimseyi, imam olarak nasb etmeyeceğini anlamış olduk. Allah'ın nasb ettiği her imam ma'sumdur.

İkinci sıfat: İlim. İmamın, imameti için gerekli şer'i, siyasî, edebî, hasımların susturulması ve diğer dinî ve dünyevî ilimlere sahip olmasıdır. Bunlar olmaksızın idareye muktedir olamaz.

Üçüncü sıfat: Şecaat. İmamın, fitneyi önlemek, batıl ehliyle mücadele etmek ve onları batıldan menetmek hususunda, gerekli olan şeye sahip olmasıdır. İmamın yapması gerekli olan işleri ancak bu sıfatla gerçekleştirmesi mümkün olur. Çünkü, eğer, o korkup kaçarsa zarar umumileşir. Halbuki, raiyyetinden birinin korkup kaçması, böyle bir umumi zarara sebebiyet vermez.

Dördüncü sıfat: İmamın tebaasının en faziletlisi, en cesaretlisi, en cömerdi olması ve olgunluk alameti sayılan her konuda tebaasının en mükemmeli olmasıdır. Çünkü o, tebaasının önderidir. Herhangi bir kimsenin kendinden daha olgun birinin önüne geçirilmesi akla aykırıdır.

Beşinci sıfat: İmamın, yaradılışının, nesebinin kendinden önce ve sonra hoş karşılanmayan ayıplardan uzak olmasıdır. Mesela; ya-

radılış itibariyle cüzzam ve alaca hastalığı; mizaç itibariyle kindar ve cimri olması, nesebinin bozuk olması ve çoluk çocuğunun kötü sanatlar ve düşük işler yapması bu ayıplardandır. Çünkü bütün bunlar Allah'ın bahşettiği lütüflardır. Bu sıfat dolayısıyla, kullar onu iş başına getirir ve kalpleriyle ona meylederler. Aksi takdirde, halkı onun otoritesini tanımaz ve onu gönülden benimsemez.

Altıncı sıfat: İmamın Allah Teala'ya en yakın ve mükafata en fazla hak kazanan biri olmasıdır. Çünkü o, Allah'ın emri ve takdiriyle, tebaası olan herkese önder kılınmıştır. Allah bir kulunu diğerine ancak zikrettiğimiz şartlarda, önder yapar.

Yedinci sıfat: İmamın, imametinde delalet eden âyet ve mucizelere sahip olmasıdır. Bazen insanların onu kabul etmeleri için, bu âyet ve mucizelerden başka bir yol yoktur. Onlar, ihtiyaç halinde, imamet iddiasını ortaya koyarlarken, izhar edilirse onun Allah tarafından nasb edilmiş olduğu bilinir.

Sekizinci sıfat: İmamın, asrında tek olması sebebiyle, bütün dünya için imam olmasıdır. Bazı düşünürler buna, imamların birden fazla olmasının, davalarının farklılığı yüzünden, aralarında sürüşmelere sebep olabileceğini delil getirmişlerdir. İmamların çokluğu, fitne ve fesada sebep olur. Tek bir imamın varlık sebebi, onların var olmalarından kaynaklanır. O halde çok sayıda imamın yoklukları caiz olmadığı gibi varlıkları da caiz değildir. Bu ise, muhaldir. Fakat eğer imam tek olursa, bu cevaz ortadan kalkar ve kesin bir şekilde maksad hasıl olur.

Eğer denilirse: İsmeti şart koştuğunuzda, onların bazılarının hatalı olduğu neticesini doğuran ihtilaf nasıl mümkün olur? Buna şöyle cevap verilir: İsmet öyle bir lütuftur ki, kişiyi kötü fiil işlemeye sevkeden amiller onunla ortadan kalkmaz. Bu lütuflar, bunlara sahip olan kimseyi, çekişmeye düşürmez. Bu konuda en güzeli, nakli deliller göstermektir.

Bunlar her imamda bulunması gereken sıfatlardır. Bu sıfatları serdedişimizdeki maksad da budur.

Beşinci Mesele

Herhangi bir dönemde, muktedir olsun veya olmasın, ma'sum imamın bulunmasının gerekliliği sabit olunca, devrin insanların ittifakla söyledikleri veya yaptıkları herşeyin doğru ve gerçek ol-

ması gerekir. Çünkü, ma'sum imamın onların arasında olduğu ke-sindir; ondan yalan ve batılın sudur etmesi de imkansızdır. İhtilaf ettiklerinde ise, durum şöyledir: Tek başına bir iş yapan herkes, ya vacibi ihlal eder veya kötü bir iş yapar. Tek başına iş yapanın sözü ve fiili ancak yalan ve batıldır. Çünkü, o masum, doğru söyleyen ve gerçekçi değildir. Aksine bu tek kalan kimsenin dışındakilerinin ittifak ettikleri doğru ve gerçektir. Veya hakikat ve doğru, aralarında muhalefet olsa bile, geriye kalanların sözlerinde bulunabilir. Bütün insanların icmanın hakikat olduğu buradan anlaşılmalıdır. Eğer ihtilaf ederlerse, hakikat müslümanların üzerinde ittifak ettikleri şeydir, diğerlerininki gerçek değildir. Eğer müslümanlar ihtilaf ederlerse, hakikat ehli Hakk'ın üzerinde birleştiğidir. Ehli Hakk aklın gerektirdiği ve naklin teyid ettiği şekilde tevhid, adalet, nübüvet ve imamet anlayışına sahip olanlardır.

Bu söylenenler anlaşıldıysa şunu bilmek gerekir ki, insanlar bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları, imam nasbının hiç vacip olmadığını; bazıları, insanlar üzerine vacip olduğunu; diğer bazıları ise, Allah'a vacip olduğunu kabul etmişlerdir. Son görüşün (imam nasbı Allah'a vaciptir diyenler) doğru ve ilk iki görüşün batıl olduğu konusunda yeterli açıklamayı yukarda vermiştik. Diğer taraftan imam tayini konusunda da ihtilaflar olmuştur. Nasbın Allah'a vacip olduğu görüşünde olan son fırka imamların kesinlikle Nebi (s.a.v.)'nin ehl-i beytinden oniki kişi olduğunu kabul etmişlerdir. Diğerleri ise, imamın ehli beytten olmayacağı kanaatindedirler; her fırka kendi görüşünün doğruluğuna inanmıştır. Bunlardan hiçbirinin gerçeği ifade etmedikleri anlaşılmıştır. Böylece imam nasbının gerekli olmadığı görüşünde olanların iddiaları batıl olunca, İsna-Aşeriyye mensuplarının sahip olduğu görüşün doğruluğu ortaya çıkmış oldu. Öte yandan bazı müslümanlar ismetin imam için gerekli bir sıfat olduğunu kabul ettiler; bir kısmı da bunu inkar ettiler. İsmet sıfatının imamda bulunmasının gerekli olduğunu kabul edenlerden bir grup bu sıfatın oniki imamda bulunduğu görüşündedirler. Bir kısmı ise, oniki imamın dışındaki kimselerin de bu sıfata sahip olduklarını ileri sürerler. Hakikatın onlarda (İsna-Aşeriyye) olduğu bilinen bir husustur. Bu sebepten onlarla beraber olunmalıdır. Aksi takdirde ümmet dalalet ve batıl üzerinde toplanmış olur.

Şöyle bir itiraz vaki' olabilir: (1) Birisinin ümmet-i Muhammed hakkında sizin işittiklerinizden başka bir görüşe sahip olması; haklının da başkası değil kendisinin olması ihtimal dahilindedir. Eğer sizinki mevcut olsaydı, onu bilirdik ve haberi bize ulaştırdı, derse-

niz, size şöyle cevap verilir. Sizin onu bilmemeniz, onun yokluğunu gerektirmez.

(2) Sizin söylediklerinizin özü, ma'sum imamın bizzat kendisinin, ma'sum bir imam olduğuna şahitlik etmesidir. Bu ise bir şeyi, kendisiyle isbat olur.

(3) Seb'iyye de, imamın Allah tarafından nasb edildiği, vacibi ihlal etmediği ve kötü iş yapmadığı görüşündedir. Bu takdirde, onların da hak üzere olmaları gerekir.

Birinci itiraza şöyle cevap verebiliriz: Bu bilgi delile dayalı değildir. Bilakis tarih ve siyer konusundaki rivayetlerden, ehlü'l-Ehvâ'nın ve meliklerin tartışmalarıyla fazlaca uğraşmaktan hasıl olan bir şeydir. İlmî, ilim olmayandan ayrılmasında hüküm verecek olan akıldır. Eğer akıl, alametleri herkesce bilinen herhangi bir konuda kesin bir karara varırsa, bu ilim olur. Elle tutulur, gözle görülür gerçekleri ortadan kaldırmaya yönelik ihtimallere değer verilmeyeceği gibi, varılan bu neticeyi ortadan kaldıracak ihtimallere de değer verilmez. Tevatür ve tecrübe yoluyla hasıl olan bilgilerde, aklın kabul ettiği şey geçerlidir. Mesela; akıl Hz. Peygamber'den sonra Ali, Ebû Bekir ve Abbas'tan başka, imamet iddiasında bulunan bir kimsenin olmayacağı hususunda kesin bir hükme varırsa, diğer zamanlarda da hüküm böyle olur. Dolayısıyla bu ilim, zikredilen ihtimalle ortadan kalkmaz.

İkinciye cevap: Ma'sum imamın varlığını bilmek, onun nasb edildiğine delalet eder. Bu ise, garip karşılanacak bir husus değildir.

Üçüncüye cevap: Onlar (Seb'iyye), cisimlerin kıdemi ve diğer batıl iddiaları sebebiyle dinden çıkmışlardır. İmamın vacipleri ihlal etmeyeceğini ve kötü fiil işlemeyeceğini reddetmezler; çünkü onlara göre imam bunları yapıp yapmama konusunda muhtar değildir. Bilakis onlar şöyle derler: İmamın yaptığı her şey, yalan, zulüm, şarap içme ve zina etmek de dahil, taattir. Onların bu sözlerinin batıl olduğu apaçık ortada olduğu için, diğer görüşleri üzerinde durmadık.

III. BÖLÜM

Onikinci imamın gaybetine ve onun müddetine gelince, Allah Teala'nın kadir ve alim olduğuna inananlara göre pek mantıksız de-

ğildir. Onun gerekliliği, delille sebit olunca, hakikat olduğu anlaşılır. Müslümanlardan gaybetin gerçekleşme ihtimalini zayıf görenlere, müddetin uzunluğu konusunda Enbiyâ'dan Hızır ve İlyas'ın; şakîlerden Deccal ve Samirî'nin gaybetleri hakkındaki kendi görüşleriyle karşı çıkılır ve denir ki: Eğer bu iki şekilde gaybet caiz ise, bunların vasatı olan velilelerin, gaybeti niçin caiz olmasın? İmamın gaybetinin sebebine gelince, bildiğiniz gibi, bunun ne Allah, ne de imamın kendisi tarafından olması caizdir. O, mükelleflerin yüzünden, gaib olmuştur. Esas sebebi de, şiddetli korku ve gücün kaybedilmesidir. Sebeplerin ortadan kalkması halinde, imamın ortaya çıkması (zuhur) gerekir.

Biz vadettiğimiz hususları yerine getirdiğimize göre, Allah'a verdiği nimetler için hamederek, Nebilerin efendisi Hz. Muhammed'e salat, velilerle salih kimselere selam; kadın erkek bütün müminler için dua ederek, bu mesele ile ilgilenen araştırmacıların hatalarını düzeltmesi arzusu ve Allah'ın hoş karşılamadığı bütün günahlardan bağışlanma ümidiyle sözümüzü bitiriyoruz. Allah bize yeter. O, ne güzel yardımcıdır. Hamd alemlerin Rabb'ı olan Allah'a mahsusdur.